

Олег Піх

кандидат історичних наук

старший науковий співробітник

відділу «Центр дослідження українсько-польських відносин»

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2304-9002>

**[Рец.]: СХІДНИЙ ВЕКТОР У ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ
ПОЛЬЩІ: СТРАТЕГІЇ ТА БАЧЕННЯ ПОЛЬСЬКОГО
ПОЛІТИКУМУ [на кн.]: Arkadiusz Krawcewicz. Polityka
wschodnia w koncepcjach partii politycznych
w III Rzeczypospolitej Polskiej. Wybrane aspekty:
stosunki międzynarodowe, polityka historyczna, gospodarka
i integracja europejska. Zabrze-Tarnowskie Góry, 2018. 372 s.**

Демократизація політичного життя і здобуття можливості вибудовувати власну суверенну закордонну політику в кінці 80-х років ХХ ст. поставили перед керівництвом і зовнішньополітичним відомством Республіки Польща (РП) завдання визначити місце країни в загальноєвропейській та світовій системі координат. Перебуваючи на стику сфер впливу головних геополітичних гравців – країн Заходу і СРСР (згодом Росії), – Польща змушена була шукати такий формат міжнародної співпраці, який би гарантував їй економічний розвиток, а головне – забезпечував національні інтереси у сфері безпеки. Польська держава визначила своїм стратегічним напрямком рух на Захід і приєднання до європейських та євроатлантичних структур. Водночас східна політика тривалий час залишалася компліментарною щодо західного вектора, хоча й обґрунтовувала важливість для Польщі налагодження конструктивного діалогу зі східними сусідами. Це впливало з доктрини, виробленої польськими опозиційними середовищами в другій половині ХХ ст. і прийнятої більшістю політичних еліт демократичної Польської держави, що головним пріоритетом східної політики мала стати підтримка незалежності й суверенності сусідніх держав, особливо це стосувалося України, Литви, Білорусі. Важливе значення для розвитку зовнішньополітичних стратегій Польщі також мало формування сталих і прогнозованих відносин із Російською Федерацією.

Східна політика Польщі та її співпраця зі східними сусідами викликала чимало контрверсійних думок та дискусій в польській історичній науці й публіцистичній сфері. Польські дослідники Богуміла Бердиховська, Пшемислав Журавський вель Граєвський, Ян Драус, Ришард Земба, Анджей Жіль, Роман Кужняр, Агнешка Магдзяк-Мішевська, Маріуш Машкевич, Рената Подгужанська, Мечислав

Столярчик, Рафал Чахор, Кшиштоф Федорович та чимало інших намагалися простежити її у площині двосторонніх відносин, а також зосередилися на аналізі основних тенденцій і чинників при формуванні закордонної політики Польщі крізь призму геополітичних змін на європейському континенті у зв'язку з розширенням НАТО та ЄС. Сюди потрібно віднести й працю Аркадіуша Кравцевіча «Східна політика в концепціях політичних партій III Речіпосполитої. Вибрані аспекти: міжнародні відносини, історична політика, економіка та європейська інтеграція». Назване дослідження відрізняється від решти тим, що в ньому комплексно представлено східну політику Польщі у програмах і поглядах польського політикуму. Це маловивчений аспект у працях інших учених, які у своїх розвідках переважно акцентували міждержавні та дипломатичні відносини. Праця автора розкриває проблему взаємин РП зі східними сусідами крізь призму зовнішньополітичної візії польської політичної еліти, зокрема через програми політичних партій, виступи їхніх лідерів на засіданнях сейму та в пресі.

Монографія А. Кравцевіча складається зі вступу, трьох (одного науково-теоретичного та двох основних, побудованих за проблемно-хронологічним принципом) розділів і висновків. У вступі автор окреслює два головні завдання, які ставить перед собою при опрацюванні проблеми дослідження, а саме: з'ясувати, які концепції східної політики були напрацьовані польським політикумом після 1989 р. і яке місце відводили політичні партії східній політиці у своїй діяльності та в програмних документах. Далі проаналізовано основні досягнення історіографії проблеми і джерельну базу дослідження. Відзначимо широкий спектр документів, використаних ученим при написанні роботи: архівні (матеріали Архіву актів нових, Архіву політичних партій Інституту політичних досліджень Польської академії наук у Варшаві, Кабінету документування та дослідження політичного життя Інституту політології Вроцлавського університету тощо), опубліковані програми, тексти стенограм, матеріали партій та їхніх лідерів, а також документи й виступи політиків, розміщені на офіційних інтернет-сторінках сейму, уряду, політичних партій та опубліковані в польських медіа.

У першому розділі викладено методологію дослідження та проаналізовано поняття «східна політика». А. Кравцевіч відзначив складність чіткого окреслення цього поняття, адже його визначення залежало від того геополітичного простору, який дослідники вкладали в його обґрунтування. Сам автор акцентує увагу на концепціях східної політики переважно щодо сусідніх держав: Росії, України, Білорусі та Литви. Крім цього, А. Кравцевіч вказує на існування в історіографії різних підходів до трактування значення і місця східної політики в системі зовнішньополітичних пріоритетів РП. На його думку, сучасні наукові і публіцистичні дискурси навколо східного вектора закордонної політики Польщі переважно спираються на доктрини, розроблені польськими інтелектуалами упродовж XX ст. Їхніми засадничими принципами було визнання непорушності післявоєнних кордонів, побудова демократичних суспільств на сході і протидія тоталітаризму, що стали концептуальними для сучасної східної політики Польщі також.

Важливим для розуміння предмета дослідження є поданий А. Кравцевічем аналіз діяльності польських політичних партій і об'єднань в 1989–2015 рр., які, на його думку, були переважно структурами нестабільними та часто у процесі

підготовки до передвиборчих перегонів переформатовувались у нові політичні проекти. Відтак він констатує складність класифікації політичних сил в Польщі відповідно до їхніх програмних (ідеологічних) засад порівняно зі західними партійними системами, зокрема й з огляду на існування широких виборчих коаліцій та політичних партій з розмитою ідеологічною складовою. Водночас автор не подає власної класифікації, проте приймає типологізацію політичних партій, розроблену польським дослідником В. Соколом. Той визначає такі типи польських партій за ідеологічною ознакою: ліві і соціал-демократичні, ліберальні, селянські, християнські, консервативні, незалежницькі, національні та нестандартні. Цей підхід, на думку А. Кравцевіча, значною мірою відображає трансформацію партійної системи в Польщі, а отже, найбільш прийнятний для застосування у його власній праці.

У другому і третьому розділах автор переходить до розв'язання головних завдань дослідження, детально розглядаючи концепції східної політики, що були напрацьовані польським політичним середовищем в окреслений період. Спираючись на хронологічний та історико-типологічний методи, А. Кравцевіч представив програми провідних польських парламентських політичних сил та погляди їхніх лідерів на міждержавні взаємини зі східними сусідами, дразливі для двосторонніх відносин Польщі проблеми, як, наприклад, складні питання історичного минулого та політику пам'яті, а також значення економічної співпраці для розвитку партнерських відносин та ролі Польщі у формуванні й впровадженні східного вектора політики Європейського Союзу. Варто зазначити, що вченому вдалося синтезувати значну кількість думок польського політикуму щодо окреслених проблем, які були оприлюднені під час виступів у парламенті, а також надруковані в програмних документах та пресі. Структура роботи дає змогу простежити формування позицій політичних сил щодо східної політики Польщі як в ідеологічному розрізі (підрозділи поділено відповідно до типології партій за ідеологічною ознакою), так і в контексті програм окремих партій та поглядів їхніх діячів. Важливими з точки зору узагальнення представленого матеріалу є подані автором до кожного тематичного підрозділу порівняльні таблиці.

Загалом монографія А. Кравцевіча є важливою для розуміння панівних в політичному середовищі Польщі концепцій східної політики впродовж 1989–2015 рр. Автору вдалося простежити їх на різних етапах формування польської політичної системи та в ситуації швидкоплинних геополітичних змін на теренах Центрально-Східної Європи окресленого періоду. Наведені автором фактологічні дані та значний масив джерельних матеріалів дають можливість більш ґрунтовно поглянути на процес вироблення закордонної політики РП та місце в ній східної політики. Відзначимо також міждисциплінарний характер праці, яка поєднує дослідження проблем зі сфери історії, політології та міжнародних відносин, а отже, може бути цікавою і корисною як науковцям і дипломатам, так і більш широкому колу читачів.